

TIO GRAVSTAKET MED TILLHÖRANDE STENSOCKLAR

Antikvarisk medverkan vid renovering

Gamla kyrkogården i Gävle
Gävle stad och kommun
Gävleborgs län
2019

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst. Dnr: 7981–2018
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen
Beställare: Svenska kyrkan i Gävle

TIO GRAVSTAKET MED TILLHÖRANDE STENSOCKLAR

Antikvarisk medverkan vid renovering

Gamla kyrkogården i Gävle
Gävle stad och kommun
Gävleborgs län
2019

Rapport 2020:11
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2020

Omslagsbild: Gravplats 0035 i kvarter 7 efter avslutade arbeten, 2020-03-18.

Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg.

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Tekniska och administrativa uppgifter.....	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta	5
Lagskydd	5
Historik	6
Orsaker till åtgärder	6
Utförda åtgärder.....	7
Staket.....	7
Stensocklar	7
Övriga antikvariska iakttagelser	8
Källor	8
Foton.....	9

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Beställare: Roger Bergel, Kyrkogårdsenheten, Svenska kyrkan i Gävle

Beslut från Länsstyrelsen Gävleborg: 2018-12-14
Länsstyrelsens dnr: 7981–2018

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 1075/312

Projekttid: mars 2019 – mars 2020

Besök: 2019-05-20
2019-10-09
2020-03-18

Utförare: Staket: TPM Industrimålning AB, Gävle
Stenramar: Pirab AB, Gävle

Materialleverantörer: Introteknik

Dokumentationshandlingar förvaras i länsmuseets arkiv.

SAMMANFATTNING

Under 2019 renoverades tio gravstaket på Gamla kyrkogården i Gävle. Gravarna som samtliga är belägna i kvarter 7 utgörs av åtta smidesstaket och två gjutjärnsstaket. Länsstyrelsens tillstånd är daterat 2018-12-14, dnr 7981-1018. Tillståndet är lämnat med villkor att arbetena ska utföras i enlighet med förfrågningsunderlag upprättat av Pia Haglund vid Bjerking AB, daterat 2014-11-14.

Renoveringen av staketen har omfattat blästring och ommålning inne på verkstad, samt justering av stensocklarna innan återmontering av staketen. Målningsarbetena är utförda av TPM Industrimålning AB, Gävle. Mark- och stenarbetena är utförda av Pirab AB, Gävle. Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, har varit anlitad för den antikvariska medverkan. Platsbesök har gjorts vid tre tillfällen: 2019-05-20, 2019-10-09 och 2020-03-18.

ANTIKVARISK SLUTBEDÖMNING

Antikvarisk medverkan gör bedömningen att renoveringen av staketen och stensocklarna har utförts i enlighet med åtgärdsprogrammet som ligger till grund för länsstyrelsens beslut. Dock finns anmärkningar på slutfinish av målningsbehandling, se under rubriken *Övriga antikvariska iakttagelser*.

KARTA

Figur 1. Gamla kyrkogården i Gävle är inringad. Utdrag ur Eniros karttjänst.

LAGSKYDD

Gravarna på Gamla kyrkogården är skyddade enligt Kulturmiljölagens 4:e kapitel.

HISTORIK

Gamla kyrkogården invigdes 1808, men hette då självklart inte Gamla kyrkogården, utan Nya kyrkogården. Den gamla kyrkogården låg kring Heliga Trefaldighetskyrkan. Vid slutet av 1700-talet hade kyrkogården i staden börjat bli full, och efter att Gävle drabbats av en kraftig tyfusepidemi under början av 1800-talet, togs beslut om att anlägga en ny begravningsplats utanför staden. Vid Västra tullen fanns mark som ansågs lämplig. Den äldsta kyrkogården låg sannolikt kring Enneska Palatset, som blev den första byggnaden att uppföras på kyrkogården. Det var grosshandlare Per Ennes som 1820 lät bygga gravkoret, med tillhörande kapell, till sin familj. 1842 uppfördes ytterligare ett gravkor på kyrkogården, Elfbrinkska gravkoret, som uppfördes av de tre syskonen Per, Ulla och Marie Elfstrand, men som fick sitt namn efter den första personen som begravdes i det, Maries man Olof Elfbrink. I samband med att Elfbrinkska gravkoret uppfördes, anlades även Stora allén, dagens Agnes von Krusenstiernas allé. Allén markerade huvudingången till kyrkogården, den tidigare hade legat mot Västra vägen, rakt ut från Enneska gravkorets norra gavel. Kyrkogården har utvidgats vid flera tillfällen, senast kring sekelskiftet 1800–1900, då den västra delen mot Gustavsbro tillkom. Här finns ytterligare två gravmonument, familjen Garbergs familjegrav från 1826 och familjen Bångs gravmonument från 1850.

1896 uppfördes bårhuset på kyrkogårdens södra del efter ritningar av Erik Alfred Hedin. Funktionen som bårhus har dock upphört sedan flera år. Idag ägs byggnaden av Gävle kommun. Den f.d. vaktmästarbostaden invid bårhuset är flyttad till platsen under mitten av 1900-talet och här bodde kyrkogårdsvaktmästare ända in på 1980-talet. Huset är ursprungligen uppfört som banvaktarstuga och sägs ha stått längs Valboåsen. Ekonomibyggnaderna är uppförda under andra halvan av 1900-talet.

Det var efter Skogskyrkogårdens tillkomst 1929 som Gamla kyrkogården kom att få sitt nuvarande namn.

På kyrkogården finns sammantaget omkring 9 900 gravar, varav omkring 140 stycken är omgärdade av staket, med både smide och gjutjärnskonstruktion. Gravstaketen är tillkomna under olika tidsperioder och av den anledningen varierar utformning och karaktär på dem. Flera staket har märkning med Skoglund & Olson Gefle och Anderssons smidesverkstad Gefle. Övervägande delen av staketen är rikt dekorerade och utsirade, med det förekommer även nyare staket, som har ett enklare utförande.

Kyrkogårdsenheten har underhållsansvar för omkring 80–100 av gravarna med staket.

ORSAKER TILL ÅTGÄRDER

De tio berörda gravplatserna hade likvärdig skadebild. Stensocklarna hade sjunkit/fallit ur läge. Vissa stenpartier hade också skador i form av brott. Sättningsarna hade i sin tur orsakat spänningar i smides- och gjutjärnsstaketen som deformerats och på sina håll även knäckts. Staketen hade även skador i form av påväxt av lavar, rostangrepp, flagad och urlakad färg, samt även bortfall av delar.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

De tio staket som åtgärdats ligger i kvarter 7, beläget söder och sydöst om Elfbrinkska gravkoret. Alla dessa gravplatser omgärdas av staket av smide eller gjutjärn, som är monterade i stenram.

De gravplatser vars staket och stenramar renoverades under 2019 utgörs av:

0017+0019+ – smide

0027 – smide

0035 – smide

0042 – smide

0125 – gjutjärn

0128 – smide

0132 – smide

0142 - gjutjärn

0190 – smide

0197 - smide

År 2015 renoverades tolv staket med tillhörande socklar, belägna i kvarter 3 och 4. Detta arbete finns dokumenterat i slutrapporten *Gravstaket med tillhörande stensocklar*, Rapport Läns museet Gävleborg 2018:20. Metoden för de nu renoverade staketen och stenramarna har varit den samma som då, det vill säga utifrån förfrågningsunderlaget från Bjerking, 2014-11-14.

Staket

Samtliga staket demonterades och åtgärdades på verkstad hos TPM Industrimålning. Staketen har rengjorts från färg och rost genom mjukblästring. Lagning av sprickor och stolpar på gjutjärnsstaketen har utförts genom varsam svetsning, på i förväg lokalt uppvärmda ytor. Stolpar och staketsektioner har målats med målningssystem från Introteknik.

Grundning: Isotrol Klarlack Grund

Mellanstrykning: Isoguard Pansar

Täckmålning: Isotrol Finish, svart kulör

Staketstolparna är försedda med rostfri dubb av 12 mm karmstål som svetsats på stolpfoten. Stolparna är monterade i stensocklarna med hydrauliskt kalkbruk av typen Saint-Austier NHL 3,5, 0,2 mm. Staketsektionerna är hopsatta med nya rostfria skruvförband. Gamla förband har borrats ur och ersatts med nya. Delar som skadades vid transport och/eller montering, har bättringsmålats på plats.

Stensocklar

Då staketen har varit demonterade har markarbeten skett på plats vid berörda gravplatser, för att justera och säkra upp stensocklarna. Stenarna har märkts upp och demonterats. Ny botten har anordnats genom grus och jordfuktat bruk. Vid återmontering har socklarna lagts så dess överkant ligger cirka 50 mm ovan mark. Stenar som har spruckit har limmats enligt anvisningarna i förfrågningsunderlaget, det vill säga osynligt. Kramling av socklarna har utförts dolt på socklarnas insidor med rostfri klammer och infästning enligt anvisningar i förfrågningsunderlaget.

ÖVRIGA ANTIKVARISKA IAKTTAGELSER

I samband med återmontering av staketsektionerna, framförallt på gjutjärnsstaketen, finns skador i de nya färgskikten. På några ställen, också på gjutjärnsstaketen finns mindre ytor/skrymslen, där tidigare rost skiner igenom, det vill säga ytor som inte har täckts av den nya målningsbehandlingen. Bristerna meddelades till Madelené Gyllner på Kyrkogårdsenheten strax efter slutbesiktningen, varpå hon förde frågan vidare till TPM för åtgärd.

KÄLLOR

Boox Lena, Englund Erika, *Gamla kyrkogården i Gävle, Kulturhistorisk inventering*, 2004–2005. Läns museet Gävleborg, rapport 2006:01

FOTON

K7:0017+0019+ Före åtgärd

Figur 2–4. K7:0017+0019 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp och lösa delar. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

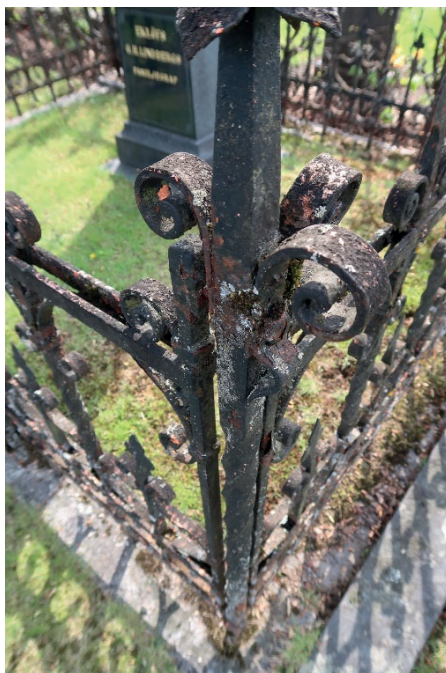
K7:0017+0019+ Efter åtgärd

Figur 5–6. K7:0017+0019 med staket i smide, efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2020-03-18

K7:0027 Före åtgärd

Figur 7–9. K7:0027 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp och lösa delar. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

K7:0027 Efter åtgärd

Figur 10–11. K7:0027 med staket i smide, efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2020-03-18.

K7:0035 Före åtgärd

Figur 12–13. K7:0035 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp. Notera även kraftiga sättningar i stenramen. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

Figur 14. K7:0035 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2019-05-20.

K7:0035 Efter åtgärd

Figur 15–16. K7:0035 med staket i smide, efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2020-03-18.

K7:0042 Före åtgärd

Figur 17–18. K7:0042 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp och biologisk påväxt. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

K7:0042 Efter åtgärd

Figur 19–20. K7:0042 med staket i smide, efter avslutade arbeten. Här syns lite skador på färgskikt. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2020-03-18.

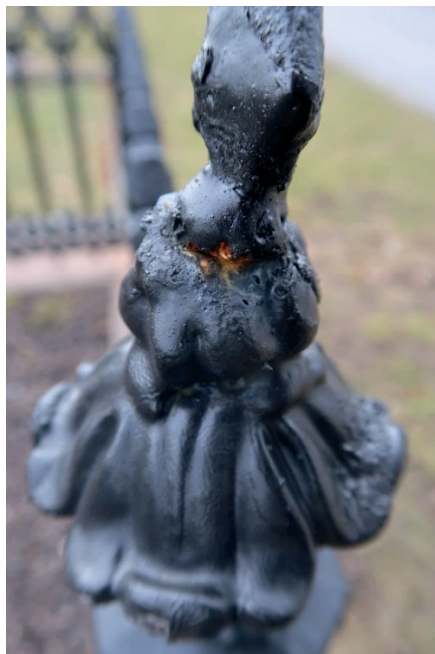
K7:0125 Före åtgärd

Figur 21–23. K7:0125 med staket i gjutjärn, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp och lösa delar. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

K7:0125 Efter åtgärd

Figur 24–26. K7:0125 med staket i gjutjärn, efter avslutade arbeten. Här syns några missar i målningsarbetet, samt skador tillkomna på grund av att färgen förmodligen inte torkar riktigt innan återmontering. Möjligen är färgen påförd för tjockt med följd att endast det yttersta lagret torkat men inte de underliggande. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2020-03-18.

K7:0128 Före åtgärd

Figur 27–28. K7:0128 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp och färgbortfall. Stensockeln har sjunkit. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

K7:0128 Efter åtgärd

Figur 29–30. K7:0128 med staket i smide, efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2020-03-18.

K7:0132 Före åtgärd

Figur 31–32. K7:0132 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp och färgbortfall. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2019-05-20.

K7:0132 Efter åtgärd

Figur 33–34. K7:0132 med staket i smide, efter avslutade arbeten. På det undre fotografiet syns några rostangrepp där målningen inte har utförts fullt ut. Kring dubbnig mot stensockel kvarstår kalkbruksrester. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2020-03-18.

Figur 35. K7:0142 med staket av gjutjärn, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp samt flera lösa materialdelar. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

Figur 36–37. K7:0142 med staket av gjutjärn, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp samt flera lösa materialdelar. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2019-05-20.

K7:0142 Efter åtgärd

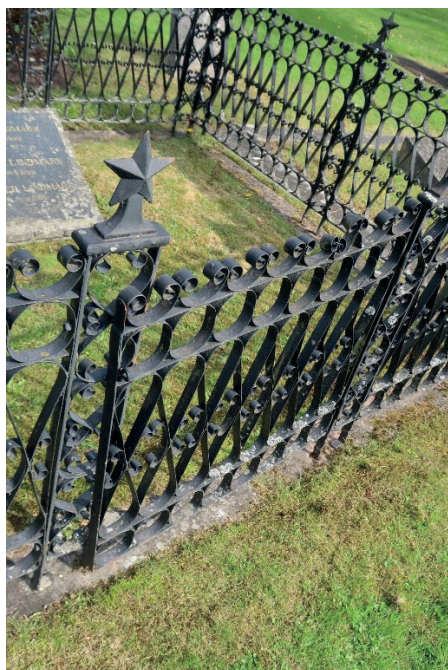
Figur 38–39. K7:0142 med staket av gjutjärn, efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2020-03-18.

Figur 40. K7:0142 med staket av gjutjärn, efter avslutade arbeten. Här syns en detalj där målningsbehandlingen inte utförts fullt ut. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2020-03-18.

K7:0190 Före åtgärd

Figur 41–43. K7:0190 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp och biologisk påväxt. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

K7: 0190 Under pågående arbete

Figur 44. K7:0142 under pågående arbeten. Här syns grundläggning och arbete med återmontering av stenramen. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-10-09.

K7:0190 Efter åtgärd

Figur 45. K7:0142 med staket i smide, efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2020-03-18.

Figur 46. K7:0197 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Staketet uppvisade kraftiga rostangrepp och biologisk påväxt. Som synes har sockeln också sjunkit. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2019-05-20.

Figur 47. K7:0197 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2019-05-20.

Figur 48. K7:0197 med staket i smide, innan påbörjade arbeten. Färgbortfall, rostangrepp och biologisk påväxt. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2019-05-20.

K7:0197 Under pågående arbeten

Figur 49. K7:0197 under pågående arbeten. Arbetet med stenramen är slutfört. Smidesstaketet är inne på verkstad för målningsbehandling. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2019-10-09.

K7:0197 Efter åtgärd

Figur 50–51. K7:0197 med staket i smide, efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2020-03-18.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE · TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE